

Dopady nového občanského zákoníku v některých oblastech

jednání pracovního týmu RHSD, květen 2014

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2014. Vzhledem k uplynutí pouhých čtyř měsíců aplikace nové právní úpravy nelze v současné chvíli (květen 2014) v úplnosti a ze všech v úvahu přicházejících hledisek zhodnotit dopady nové právní úpravy na společnost a existující právní vztahy. Následující text se proto zaměřuje pouze na některé oblasti týkající se nové právní úpravy rekonstrukce soukromého práva a na ni navazující doprovodné legislativy. Celkový dopad na justici bude také možné zhodnotit až v okamžiku, kdy soudy budou naplno rozhodovat dle nové právní úpravy, neboť nyní se nacházíme v přechodném období, kdy většina soudních řízení probíhá ještě v režimu staré právní úpravy.

- 1. Náhrada újmy na zdraví – nový přístup ke stanovování výše náhrady**
- 2. Rejstříkový zákon – novinky týkající se spolků**
- 3. Změny v procesních právních předpisech a předpisech upravujících postavení zástupců profesních komor**

Ad 1: Náhrada újmy na zdraví – nový přístup ke stanovování výše náhrady

Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb. (NOZ) přináší obecně větší a podrobnější ochranu práv poškozeného, než je tomu dnes. Vedle náhrady škody (majetkové újmy), kterou se odčिňuje zásah do majetkových práv poškozeného, připouští NOZ také náhradu nemajetkové újmy v některých zvláštních případech, a to buď tehdy, není-li náhrada majetkové újmy vůbec možná, anebo tehdy, odporovalo-li by přiznání poškozenému náhrady jen majetkové újmy obecně uznávaným zásadám spravedlnosti.

V první řadě se náhrada nemajetkové újmy přiznává při protiprávních zásazích do osobních práv člověka. Jedná se zejm. o případy poškození dobré pověsti, ublížení na zdraví či usmrcení.

Úkolem občanského zákoníku je pro tyto případy nastavit pravidla, podle kterých bude možné určit zejména, jakým způsobem, popř. v jaké výši má k této nápravě dojít.

Pokud jde o nemajetkové újmy na zdraví nebo náhrady při usmrcení, **opouští se pojetí § 444 odst. 2 a 3 starého občanského zákoníku a vůbec myšlenka, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo dokonce podzákoný předpis**, aby se tak zjednodušilo rozhodování soudů. Z tohoto důvodu byla se starým občanským zákoníkem zrušena také vyhláška č. 440/2001 Sb.,

o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. Standardní civilní úpravy (např. francouzská či švýcarská) tyto otázky vůbec neřeší a dávají soudci volnou ruku - je třeba hlavně poukázat, že rozhodnutí jednotlivého právního případu náleží jen soudci a zákonodárná moc, natož moc výkonná, nemá v působnosti nařizovat soudu, jak má jednotlivý případ rozhodnout.

Není např. žádný důvod založit manželu nebo sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240 000 nebo 175 000 Kč, jak tomu bylo za staré právní úpravy (§ 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb.). Za určitých okolností to může být příliš málo, za jiných příliš mnoho. Je např. zřejmý rozdíl, trvá-li manželství jen krátkou dobu nebo několik desetiletí, jaké byly poměry mezi manžely za trvání manželství, bylo-li zahájeno řízení o rozvod manželství, žili-li manželé vůbec spolu a z jakých důvodů žili odloučeně atd. Tyto a další okolnosti se mohou a mají do výše náhrady kladně nebo záporně promítnout.

Soudní praxe dle zákona č. 40/1964 Sb.

V důsledku aplikace staré právní úpravy, kdy částky přiznané soudem jako náhrada újmy na zdraví často neodpovídaly utrpěné újmě, dochází k tomu, že náhrada újmy na zdraví je navíc „dožalována“ prostřednictvím práva na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku, kde soudy přiznávají daleko větší částky v řádech jednotek milionů korun (nejvyšší přiznané částky dosud činily 18 resp. 16,5 mil. korun).

Nový občanský zákoník přináší taková pravidla, aby k takové praxi již nemuselo docházet a poškozený tak získal odškodnění odpovídající jeho újmě na zdraví v jednom řízení. V procesní rovině dochází od 1. ledna 2014 také ke sjednocení příslušnosti soudů ve věcech náhrady újmy na zdraví a rozhodování ve věcech práva na ochranu osobnosti, kdy v obou věcech jsou příslušné v 1. stupni okresní soudy.

Stanovení výše náhrady

Náhrada nemajetkových újem **v souvislosti s jinými zásahy do osobní sféry** (jméno, čest, pověst, soukromí) nebo např. **poskytnutí zadostiučinění** za újmy způsobené nekalou soutěží nebo delikty proti obchodní firmě **nejsou** ani v současné právní úpravě **co do výše konkrétně stanovovány**, aniž to vyvolává v rozhodovací praxi obtíže. Podobné je to např. s výší výživného a v řadě dalších případů.

Vzhledem k tomu, že v případě **náhrady újmy na zdraví** je situace v praxi poněkud odlišná a pro zúčastněné strany v těchto právních vztazích dosud navyklé na používání vyhlášky č. 440/2001 Sb. by nová úprava občanského zákoníku znamenala do doby přijetí nové judikatury určitou nejistotu ohledně výše náhrady této újmy, byla za účelem konkretizace a nastavení základních východisek k ustanovení § 2958 NOZ vypracována tzv. „**Metodická pomůcka výpočtu peněžité náhrady za újmu způsobenou ublížením na zdraví, a to co do nároku vyvažujících vytrpěné bolesti a ztížení společenského uplatnění, které byly doposud upraveny vyhláškou Ministerstva zdravotnictví**“

č. 440/2001 Sb. (Metodika)“ tak, aby soudní praxe mohla dospět k vzájemně souměřitelným a zároveň předvídatelným rozhodnutím.

Tento materiál byl připravován od listopadu 2012 do března 2014 Společností medicínského práva (SMP) při České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně společně se zástupci Nejvyššího soudu ČR, pojišťoven a zdravotnických zařízení za podpory Ministerstva spravedlnosti a diskutován širší právníkou veřejností. Materiál vychází z odborného podkladu, kterým je tzv. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, která byla vytvořena Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Od 14. dubna je možné tuto metodiku volně získat přímo na stránkách Nejvyššího soudu ČR na adrese http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Metodika.

Samotná metodika je pouze doporučujícím materiálem pro soudy, pro které je východiskem k nalezení příslušné výše náhrady škody v závislosti na konkrétních okolnostech případu, a další subjekty, jimž by měla posloužit jako pomůcka pro nalezení výše náhrady újmy na zdraví i mimo soudní řízení tak, aby odpovídala částkám, jež bude přisuzovat soud. Díky tomu, že se na přípravě metodiky podílel Nejvyšší soud ČR, pojišťovny i zástupci nemocnic, lze očekávat jeho široké využití právě i mimo soudní praxi.

Ad 2: Rejstříkový zákon – novinky týkající se spolků

Nový zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob mimo jiné vytváří spolkový rejstřík, který naradil registr občanských sdružení doposud vedený Ministerstvem vnitra. Spolkový rejstřík je součástí veřejného rejstříku, který je veřejně přístupný na internetových stránkách www.justice.cz. V průběhu prvních měsíců letošního roku došlo k předání agendy Ministerstvem vnitra rejstříkovým soudům. Na rejstříkových soudech se tedy dnes již nacházejí údaje o spolcích v písemné i elektronické podobě. Každý může najít údaje o svém spolku na internetových stránkách veřejného rejstříku. Spolek lze vyhledat jednoduše zadáním identifikačního čísla či názvu do vyhledávacího pole. Aplikace však umožňuje i rozšířené vyhledávání podle dalších kritérií.

Nový spolkový rejstřík sebou přináší několik důležitých změn. První zásadní změnou je, že návrhy na zápis se podávají k rejstříkovému soudu, nikoliv k Ministerstvu vnitra. Rejstříkovým soudem je krajský soud, v jehož obvodu má spolek sídlo. Do spolkového rejstříku se zapisuje více údajů, než do dřívějšího registru občanských sdružení. S tím souvisí i povinnost spolku doplnit do tří let ode dne nabytí účinnosti zákona tyto další údaje do spolkového rejstříku. Spolek tak bude muset doplnit především údaj o svém účelu, název nejvyššího orgánu spolku, kterým bude zpravidla valná hromada či členská schůze a údaje o členech orgánu spolku, včetně například údaje, jakým způsobem jedná statutární orgán spolku (předseda, výbor, apod.). Výhodou je, že zákon přináší princip veřejné důvěry v zapsané údaje. Jinými slovy, pokud je předseda spolku jako předseda spolku zapsaný ve spolkovém rejstříku, je takovýto zveřejněný zápis dostatečným důkazem a předseda spolku se nikde nemusí prokazovat dalšími dokumenty.

Návrh na zápis lze podat pouze prostřednictvím elektronicky vyplněného formuláře, který lze nalézt taktéž na internetových stránkách www.justice.cz. Formulář je třeba elektronicky pouze vyplnit. Navrhovatel si pak může vybrat, zda jej vytiskne a pošle standardně poštou, nebo zda jej

pošle elektronicky. V takovém případě se však vyžaduje odeslání datovou schránkou, nebo připojení zaručeného elektronického podpisu.

Nespornou výhodou nového spolkového rejstříku je možnost získat elektronický úředně ověřený opis. Ten si může každý bezplatně vytvořit přímo v aplikaci veřejného rejstříku. Úřady by již tedy neměly po spolcích požadovat jako důkaz jejich existence výpis. Úřady si totiž tento výpis mohou vytvořit samy přímo v aplikaci. Pokud však z nějakého důvodu vyvstane potřeba listinného výpisu, dostane ho každý, kdo o něj požádá přímo na rejstříkovém soudu, případně na kontaktním místě veřejné správy (Czechpoint). Takové výpisy jsou ovšem zpoplatněny.

Ad 3: Změny v procesních právních předpisech a předpisech upravujících postavení zástupců profesních komor

Věcná příslušnost soudů

S účinností zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, byly spory o ochranu osobnosti a spory o ochranu práv třetích osob podle právních předpisů o hromadných informačních prostředcích převedeny na okresní soudy. Účelem této změny bylo zamezení tzv. „štěpení“ nároku. Všechny spory spojené s ublížením na zdraví a současně případným zásahem do osobnostních práv člověka tak nově řeší okresní soudy. Nárok vyplývající z jednoho jednání tedy nově řeší jeden soud. Cílem bylo omezit množství kompetenčních sporů, které řešily vrchní soudy, a zrychlit tak soudní řízení.

Spolky

Od účinnosti zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, jsou mimo jiné i spolky včetně odborových organizací povinny hradit soudní poplatek za návrh na zahájení řízení ve věcech veřejného (tj. spolkového) rejstříku. Tento poplatek činí podle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, 1 000 Kč.

Omezení svéprávnosti

Značnou úpravou prošlo řízení o omezení svéprávnosti, které nově upravuje zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, a reaguje tak na rekonstrukci občanského práva hmotného. Podle nové právní úpravy lze k omezení svéprávnosti přistoupit jen tehdy, nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření (nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti). Omezení svéprávnosti je nově pojato jako dočasné. Je-li svéprávnost omezena v souvislosti s určitou záležitostí, pak může být omezena jen na dobu nutnou pro její vyřízení. Je-li svéprávnost omezena vymezením okruhu právních jednání, k nimž člověk není způsobilý, může se tak stát rovněž na určitou dobu, nanejvýš na tři roky, s tím, že bude-li v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, budou právní účinky původního rozhodnutí trvat i po dobu tohoto řízení, nanejvýš však po dobu jednoho roku.

Výkon rozhodnutí

Harmonizace právní úpravy výkonu rozhodnutí a tím i exekucí a právní úpravy působnosti vyšších soudních úředníků byla provedena zákonem č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (účinnost od 1. ledna 2014).

Novelizace občanského soudního řádu v části týkající se výkonu rozhodnutí přinesla především tyto změny:

- v rámci úpravy postižení společného jmění manželů výkonem rozhodnutí bylo v souladu s § 732 NOZ umožněno postižení společného jmění manželů i pro dluhy, které vznikly jednomu z manželů před uzavřením manželství (§ 262a odst. 1 o.s.ř.). Zároveň bylo v § 267 odst. 2 o.s.ř. umožněno, aby se manžel povinného mohl domáhat práva k majetku, které nepřipouští výkon rozhodnutí, vylučovací žalobou,
- výslovně bylo stanoveno, že výkonu rozhodnutí, jímž je postihován majetek ve svěřenském fondu, nepodléhá majetek svěřenského správce (§ 267b odst. 2 o.s.ř.). Podle § 1448 odst. 3 NOZ vlastnická práva k majetku ve svěřenském fondu vykonává vlastním jménem na účet fondu svěřenský správce; majetek ve svěřenském fondu však není ani vlastnictvím správce, ani vlastnictvím zakladatele, ani vlastnictvím osoby, které má být ze svěřenského fondu plněno,
- mezi jiné příjmy, které mohou být výkonem rozhodnutí postiženy pouze tak, aby povinnému zůstala k dispozici určitá částka sloužící k zajištění jeho základních potřeb, byly zařazeny dávky vyplývající ze smlouvy o výměnku,
- vklady na vkladních knížkách se nově postihují příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu, nikoliv prodejem movitých věcí. Z § 2676 odst. 1 NOZ plyne, že vkladní knížkou potvrzuje výstavce vkladní knížky vložení hotovosti na účet a výběr hotovosti z účtu,
- do o.s.ř. byla promítnuta skutečnost, že účet u peněžního ústavu lze nově zřídit pro více lidí,
- do o.s.ř. byla dále promítnuta možnost nabýt dědictví, které podle nařízení zůstavitele má přejít na následného dědice (§ 1512 a násl. NOZ),
- při způsobech výkonu rozhodnutí týkajících se nemovitých věcí (správa a prodej nemovité věci) byla zohledněna nová práva, která podle nového občanského zákoníku k těmto věcem mohou vznikat (např. pachtovní právo, výměnek nebo právo stavby),
- při výkonu rozhodnutí postižením závodu byla zohledněna práva členů rodiny zúčastněných na provozu rodinného závodu (§ 700 a násl. NOZ),
- do příslušných ustanovení občanského soudního řádu byly doplněny nově zavedené instituty (např. v souvislosti s povinností oprávněného podle § 262 odst. 1 o.s.ř. prokázat, že byla splněna podmínka, kterou měl splnit věřitel povinného, pokud je to, co ukládá rozhodnutí povinnému, vázáno na splnění takové podmínky, byla do zákona doplněna povinnost oprávněného prokázat, že nastal doložený čas, pokud je to, co ukládá rozhodnutí povinnému, omezené doložením času),

- v příslušných ustanoveních občanského soudního řádu byla provedena změna, pokud má určitý pojem v novém občanském zákoníku odlišný obsah a pro procesní právo je tento rozdíl podstatný (např. opatrovník již není podle nového občanského zákoníku zákonným zástupcem),
- terminologie občanského soudního řádu byla přizpůsobena novému občanskému zákoníku (např. nemovitost - nemovitá věc).

Novelizace zákona o vyšších soudních úřednících v souvislosti s novým občanským zákoníkem přinesla pouze terminologické změny.

Postavení soudců, notářů, soudních exekutorů a advokátů

Harmonizace právní úpravy postavení, případně činnosti soudců, notářů, soudních exekutorů a advokátů byla provedena zákonem č. 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva (účinnost od 1. ledna 2014).

Novelizace zákona o soudech a soudcích související s novým občanským zákoníkem obsahuje převážně terminologické změny, promítají se do ní také nové instituty zařazené do občanského soudního řádu nebo zákona o zvláštních řízeních soudních v souvislosti s harmonizací těchto předpisů s novým občanským zákoníkem.

V notářském řádu byly uvedenou novelizací provedeny především terminologické změny. Dále byla zařazena právní úprava Rejstříku zástav, Seznamu prohlášení o určení opatrovníka a Seznamu listin o manželském majetkovém režimu, jejichž zřízení předpokládá nový občanský zákoník (§ 35a a násl. notářského řádu).

V notářském řádu bylo také nově upraveno oznámení o výhradě práva dovolat se neúčinnosti právního jednání, které navazuje na § 593 NOZ, jenž umožňuje stavění lhůty pro dovolání se neúčinnosti právního jednání v případě, kdy věřitel učiní výhradu práva dovolat se neúčinnosti prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu.

Exekuční řád byl uvedenou novelizací změněn především terminologicky, obdobně jako v o.s.ř. byla výslovně upravena možnost postižení majetku ve společném jmění manželů pro dluhy, které vznikly jen jednomu z manželů před uzavřením manželství.

Obdobně jako v notářském řádu bylo upraveno oznámení o výhradě práva dovolat se neúčinnosti právního jednání.

Zákon o advokacii byl v souvislosti s novým občanským zákoníkem upraven terminologicky.

Připravovaná legislativa

V dubnu 2014 byla vládě k projednání předložena novelizace občanského soudního řádu a exekučního řádu, která se týká kromě jiného i postižení majetku ve společném jmění manželů pro dluh jednoho z manželů.

V návaznosti na § 721 NOZ („Smlouva o manželském majetkovém režimu se zapíše do veřejného seznamu, je-li to v ní ujednáno; jinak na žádost obou manželů. Do seznamu se zapíše vše, co mění zákonný majetkový režim manželů“) a na výše zmíněnou novelizaci notářského řádu zakotvující veřejný Seznam listin o manželském majetkovém režimu se navrhuje, aby soud nebo soudní exekutor při nařízení výkonu rozhodnutí nebo při vydání exekučního příkazu byl povinen brát do úvahy modifikaci manželského majetkového režimu a tedy i rozsahu majetku ve společném jmění manželů (např. zúžení společného jmění nebo vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství), pokud tato modifikace byla provedena smlouvou nebo rozhodnutím evidovaným v Seznamu listin o manželském majetkovém režimu.

V návaznosti na vymezení rozsahu společného jmění manželů v novém občanském zákoníku byla možnost postižení majetkových hodnot manžela povinného (např. pohledávky z účtu u peněžního ústavu, jehož majitelem je manžel povinného, nebo jiné pohledávky, jejímž věřitelem je manžel povinného) zúžena pouze na ty pohledávky nebo jiná majetková práva, která jsou součástí společného jmění manželů.